

УДК 371.134

К.О. Дермельова

ЄДНІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО І ВИХОВНОГО КОМПОНЕНТІВ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ДИТИНИ

У статті йдеться про основні підходи до соціалізації сучасної дитини в умовах дошкільних закладів освіти та початкової школи. Розкрито актуальні напрями роботи з проблем соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, компонент, виховання, навчання, готовність.

В статье идет речь об основных подходах к социализации современного ребенка в условиях дошкольных заведений образования и начальной школы. Раскрыты актуальные направления работы из проблем социализации.

Ключевые слова: социализация, компонент, воспитание, учеба, готовность.

Speech goes in the article about the basic going near socialization of modern child in the conditions of preschool establishments of education and initial school. Actual work from the problems of socialization assignments are exposed.

Key words: socialization, component, education, studies, readiness.

Постановка проблеми. Реформування освітньої системи України зумовило ряд змін у різних її ланках. Особливого значення набула робота вчителя початкової школи, оскільки до завдань навчального і виховного характеру додаються завдання соціалізації дитини, утвердження нових ціннісних орієнтирів, формування готовності до взаємодії у шкільному колективі. Усе це спонукає вчителів до пошуку оптимальних варіантів поєднання навчання та виховання, спрямування їх на повне розкриття потенціалу дитини. Саме на педагогічний колектив покладається нелегке завдання визначення особливостей кожного учня, готовності дитини до школи, рівня її соціалізації.

Аналіз актуальних досліджень. Ґрунтовний аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що в процесі життя індивіда відбувається взаємодія його з навколишнім середовищем, яке впливає на нього. Але зовнішні обставини впливають на дитину через внутрішні умови, через ті якості, що в неї сформулювалися раніше. При цьому в організмі, що розвивається, виникають суперечності між вимогами, які ставить життя і суспільство до особистості, і тим, чим особистість вже володіє. Звідси прагнення людини до подальшого пізнання світу, до збагачення свого досвіду. У такі умови потрапляє і дитина, яка йде до школи. Одним з важливих компонентів готовності

до навчання є соціалізація майбутніх учнів, а значить виникає нагальна потреба в розробці й апробації методик визначення рівня соціалізації дітей, програм спрямованих на її розвиток.

Питання соціалізації не нове, воно досліджувалося Б. Ананьєвим, Л. Божович, Л. Виготським, В. Давидовим, Д. Ельконіним, В. Мухіною та ін. Однак, ці дослідження стосувалися переважно психологічних та психічних аспектів соціалізації (адаптація, реалізація, рефлексія тощо). Сьогодні ж необхідно чітко визначити основні вимоги до навчального і виховного компонентів, оскільки їх виважене поєднання і формує гармонійну особистість.

Мета статті – узагальнити основні підходи до соціалізації сучасної дитини в умовах дошкільних закладів освіти та початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Оскільки у формуванні світогляду на першому плані – оцінке ставлення до засвоєних знань, то має бути посилено емоційно-ефектний аспект навчання, розкрито перспективи практичної діяльності. Відповідно, світоглядний розвиток учнів залежить від того, якою мірою зуміє учитель організувати учня як активну цілісність у всіх соціальних зв'язках. Необхідний для світоглядного розвитку елемент діяльності учня, який можна назвати ціннісно-орієнтованим, виникає на основі не тільки особистих потреб людини, а як результат співвідношення своїх потреб, потреб навколишніх, різних груп, колективів і всього середовища. Виникнення світоглядних зв'язків відіграє активну роль у житті людини. Воно може зумовлювати підвищену пізнавальну активність і таким чином допомагає більш досконалому відображенню дійсності. Можлива ще більша активність, оскільки людина починає розглядати свою пізнавальну і практичну діяльність у широкому контексті суспільних інтересів. На нашу думку, процеси навчання і виховання неможливі без цілісного уявлення дитини про моральність особистості, сформованих гуманістичних засад усєї життєдіяльності.

Виховання гуманістичних засад особистості починається з перших років її життя. Стосовно дітей раннього віку його зміст полягає у формуванні досвіду спілкування з близькими людьми в процесі спільної з ними предметної та ігрової діяльності. Йдеться про виховання інтересу, доброзичливого ставлення до співрозмовників, вироблення установки, що в сім'ї всі мають піклуватися один про одного. Гуманність (лат. Humanus – людяний) – увага до людей, прагнення добрих стосунків з ними, готовність надавати допомогу, виявляти співчуття і співпереживання [2].

Світ людей відкривається для дитини реальними взаєминами її найближчих родичів, вихователів дитячого садка, їх ставленням до неї. У спільній діяльності з дітьми дорослий створює ситуації привітності, співчуття, взаємоучасті. У ранньому віці дитина володіє неабиякою здатністю до наслідування, що є передумовою поступового її переходу від споглядання дій дорослих до спільних дій з ними, згодом — до окремих дій дитини і дорослого, а ще через певний проміжок часу — до самостійних дій дитини. Свої побажання батьки, вихователі мають висловлювати ласкавим, спокійним тоном, щоб дитина поступово усвідомлювала необхідність реагувати на таке ставлення відповідною поведінкою.

Поведінка дорослих допомагає сприймати навколишній світ та однолітків. Інтерес, позитивне ставлення до близьких людей 3 — 4-річні діти повинні виявляти у певних формах спілкування: вітанні, ввічливому звертанні з проханням, висловлюванні подяки, відгукуванні на пропозиції і прохання, допомозі дорослим тощо. У цьому віці важливо розвивати прагнення до спілкування у спільній діяльності, до вияву радості від успіхів, співчуття близьким. Дитина вже має усвідомлювати необхідність утримуватися від бажаної гри, якщо хтось відпочиває, турбуватися про хворого, втішати, допомагати втомленому, готувати подарунки до свята, вітати. Процес розвитку самостійності в молодших дошкільників має відбуватися за участі дорослих, готових за необхідності допомогти їм, наголошуючи, що вони все роблять добре, заохочуючи до самостійності.

Поступово дітей привчають до ввічливості не лише зі знайомими, а й із незнайомими людьми. Найперше це відбувається у взаєминах, спільній грі, інших діях з однолітками, під час яких вони опановують елементарні норми поведінки в колективі. Усе це дає змогу дітям молодшого дошкільного віку усвідомлювати моральну цінність правил поведінки, набувати досвіду взаємин з людьми на основі цих правил. Найефективнішою умовою усвідомлення правила є самостійне відкриття його дитиною у проблемно-ігровій ситуації, яка моделює реальні життєві відносини.

Неабияке значення у розвитку моральності дошкільнят мають акції милосердя. Турбота про малюків, допомога людям похилого віку, природоохоронна діяльність — усе це позитивно впливає на формування гуманістичної спрямованості їх мислення, світовідчуття і дій.

Не можна вилучити із процесу формування моральної свідомості, моральної практики такого чинника, як релігійна мораль —

сукупність освячених будь-якою релігією правил, норм, приписів і оцінок, що визначають обов'язки людей перед Богом, одне перед одним, суспільством. Формуючи матеріалістичні значення про світ, природу, людину, педагоги мають виявляти максимум делікатності, уникаючи ймовірних проблем зі сферою свободи совісті, виявляючи конфесійну толерантність, прищеплюючи навички відповідної поведінки дітям. Водночас за сприятливих для цього обставин вони можуть зважати і на норми релігійної моралі, багато з яких (виявляти милосердя, співчуття, не вбивати, не красти, жити працею, шанувати батьків та ін.) набули загальнолюдського змісту і, безперечно, можуть слугувати моральному здоров'ю особистості.

Вдумливо налагоджене, цілеспрямоване моральне виховання дітей у сім'ї, дитячому садку є передумовою формування їх моральної активності — готовності до належної поведінки, вміння бачити необхідність своїх дій відповідно до моральних норм, домагатися утвердження їх у поведінці однолітків. Така поведінка дошкільників свідчить про формування основ морального самовдосконалення особистості.

Навчальну діяльність потрібно трактувати, як синтетичний вид діяльності, яка має елементи всіх інших основних видів діяльності. Школяра не можна розглядати як людину, яка тільки готується до «дорослого» життя, зникає до культури, засвоює життєвий досвід. Кожний школяр живе повноцінним життям, сьогодні, зараз, кожний день. Він шукає, збирає і формує для себе потрібну йому інформацію, грає, працює, розважається, одним явищам дає високу оцінку, інші — заперечує. Ряд предметів близько 14% учнів засвоюють самостійно, виконуючи всі програмні вимоги. У сучасних умовах самоосвіта учнів має велике значення. І коли вчитель ігнорує таку потребу, тоді з боку учнів можливе небажане негативне ставлення. Багато учнів уважають, що часто інформація стає нецікавою, коли вона входить до складу навчального предмету. Схильність до такої думки існує переважно у хлопчиків. Виникнення негативного ставлення до навчальної діяльності може бути зумовлене й іншими причинами. У кожного учня в процесі попереднього розвитку сформувалася індивідуальна система життєдіяльності, яку можна назвати його стилем життя. Кожний вид діяльності має в ній визначену особистістю функціональну думку, залежно від того, які життєві проблеми він вирішує. Так, навчальна діяльність може для одних учнів слугувати засобом зміцнення своєї позиції у колективі, для других — засобом задоволення пізнавальних потреб, для третіх — може бути просто нудним обов'язком. Це

пов'язано не тільки з проблемою мотивації діяльності, особистий функціональний задум його може бути зрозумілим тільки на основі всієї системи життєдіяльності людини. Коли навчальна діяльність не пов'язана з усією системою життєдіяльності учня і тільки обмежується часом, потрібним для засвоєння більш ґрунтовних знань, то це часто призводить до недооцінки навчальної діяльності і виникнення негативних соціальних установок. Оскільки людина розвивається як системна цілісність, то навчальну діяльність у межах шкільного навчання і процеси навчання у навколишньому середовищі потрібно інтегрувати між собою. Узгодження та інтеграція навчальної та інших видів діяльності і спілкування можуть мати три аспекти:

а) змістовна інтеграція, тобто використання в процесі навчання існуючих в учнів знань і життєвого досвіду з інформацією, яку учні постійно одержують з інших джерел;

б) використання результатів навчальної діяльності поза навчанням, у житті учнів і класних колективів;

в) регулювання тимчасових ресурсів не тільки з урахуванням ефективності навчальної діяльності, а й усієї системи життєдіяльності учня. Він повинен мати час для участі в житті сім'ї, класного колективу, спілкування з друзями, а також для індивідуальних захоплень і одночасно без перевантаження виконувати всі вимоги, пов'язані з навчанням у школі. Все це вимагає взаємної орієнтації навчання і виховання «у вузькому розумінні».

Отже, ми розглядаємо навчання як форму виховання поряд з вихованням «у вузькому розумінні». Дві форми виховання слугують інтересам розвитку особистості.

До цього часу чимало науковців зверталися до аналізу змісту навчання, але і зараз ще неможливо з упевненістю стверджувати, як впливають на розвиток особистості школяра різні структури навчального плану. Вивчення ролі факультативних предметів дозволило висунути тільки деякі положення про важливість змістового наповнення навчального плану. У цій галузі потрібно вести постійну дослідницьку роботу. Вплив методів і організаційних форм навчальної діяльності на розвиток особистості школяра розглядаються часто окремо, як і вплив змісту освіти, однак на особистість впливає не лише навчання — зміст, методи, організаційні форми, а й те, як вони «вписуються» в систему інших факторів, впливаючи на розвиток особистості. Такий підхід до проблеми може стати ефективним. Для цього необхідні узгоджені зусилля спеціалістів у галузі психології, теорії виховання, дидактики.

Отже, усе вищезазначене дозволяє дійти висновку про те, що процес соціалізації має гармонійно поєднати цілеспрямований вплив сім'ї, спеціально організований виховний процес у школі та оптимальні умови навчання, які дозволять дитині якнайкраще адаптуватися до нових умов.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз науково-педагогічної літератури доводить, що сучасні діти потребують особливих підходів щодо розвитку соціально значущих якостей: комунікативних, організаторських, гуманних тощо. Сучасні тенденції розвитку українського суспільства спонукають до формування національної самосвідомості, поваги до державної символіки, фольклорної спадщини, етнічних традицій та свят.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці програм соціалізації та розвитку сучасної дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гордин Л.Ю.* Виховання й соціалізація / Л.Ю. Гордин – К., 1997. – 243 с.
2. *Психологический словарь* / Под ред. В.В. Давыдова. – М., 1983. – 397с.
3. *Савченко О.Я.* Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
4. *Татенко В.А.* Шляхи формування особистості учня / В.А. Татенко – К.: Вища школа, – 1985. – 356 с.